

Voorwoord

Aan het slot van de Derde Buitengewone Assemblee van de Bisschoppensynode over 'De pastorale uitdagingen voor het gezin in de context van de evangelisatie' in oktober 2014 heeft paus Franciscus beslist de *Relatio Synodi*, het document dat het werk van de synode samenvat, openbaar te maken. Tezelfdertijd gaf de paus te kennen dat dit document de *Lineamenta* (voorbereidend document) zou vormen voor de 14de Gewone Assemblee, die plaatsvindt van 4 tot 25 oktober 2015 en waarvan het thema luidt: 'De roeping en de zending van het gezin in de Kerk en wereld van vandaag'.

De *Relatio Synodi*, die als *Lineamenta* wordt bezorgd, besluit als volgt: "De voorgestelde bedenkingen, vrucht van synodale arbeid die geleverd werd in alle vrijheid en in een geest van wederzijdse luisterbereidheid, zijn bedoeld om vragen te stellen en perspectieven aan te reiken, die door reflectie in de plaatselijke Kerken verder ontwikkeld en verfijnd moeten worden in de loop van het jaar dat ons nog van de 14de Gewone Algemene Assemblee van de Bisschoppensynode scheidt" (*Relatio Synodi* 62).

Bij deze *Lineamenta* hoort een reeks vragen die bedoeld zijn om na te gaan hoe het document werd onthaald en om een aanzet te geven voor een verdiepend onderzoek van het werk dat tijdens de Buitengewone Assemblee werd ondernomen. Het komt erop aan "om fris en gedreven, de rol, de waardigheid en de schoonheid van het gezin te her-denken in het kader van de openbaring, ons overgeleverd in het geloof van de Kerk" (*Relatio Synodi* 4). Vanuit dit perspectief worden we uitgenodigd om "met een echt spiritueel onderscheidingsvermogen, de voorgestelde ideeën te laten rijpen en concrete oplossingen te vinden voor de talrijke moeilijkheden en de ontelbare uitdagingen die de gezinnen het hoofd moeten bieden" (Paus Franciscus, *Slottoespraak Bisschoppensynode*, 18 oktober 2014). Het resultaat van deze consultatie zal, samen met de *Relatio Synodi*, dienen als basis voor het *Instrumentum laboris* van de 14de Gewone Algemene Assemblee van 2015.

Aan de Bisschoppenconferenties wordt gevraagd een gepaste manier te kiezen om alle geledingen van de particuliere Kerken en de academische instellingen, organisaties, lekenbewegingen en andere kerkelijke instanties hierbij te betrekken.

RELATIO SYNODI
van de
Derde Buitengewone Algemene Assemblee
(5-19 oktober 2014)

Inleiding

1. Denkend aan alle gezinnen op deze wereld, die eenzelfde hoop delen, vreugdes en problemen kennen, zijn de bisschoppen in eenheid samengekomen met de paus. De bisschoppen willen de Heer danken voor de edelmoedige trouw waarmee zoveel christelijke gezinnen hun roeping beantwoorden en gestalte geven. Ze doen dat met vreugde en geloof, ook al komen zij op hun wegen obstakels, onbegrip en lijden tegen. De hele Kerk en in het bijzonder deze Bisschoppensynode zijn deze gezinnen heel dankbaar. De bisschoppen wensen hun waardering uit te drukken en hen te bemoedigen op deze wegen. Tijdens de gebedswake op het Sint-Pietersplein op zaterdag 4 oktober, die als voorbereiding op de synode werd gehouden, verwees paus Franciscus op een eenvoudige manier naar de centrale plaats die het gezin inneemt in ieders leven. “De avond valt nu over ons samenzijn. Het is het uur waarop men doorgaans naar huis gaat om elkaar te ontmoeten rond dezelfde tafel, met een diepe genegenheid en dankbaarheid voor het goede dat men heeft gedaan en ontvangen heeft, doordrongen van alles wat het hart heeft verwarmd en vriendschap heeft doen groeien; het is zoals een goede wijn die een voorsmaak geeft van de hemelse maaltijd. Maar de avond is ook het zwaarste uur voor wie geconfronteerd wordt met de eigen eenzaamheid; de bittere valavond van gebroken dromen en illusies. Hoeveel mensen gaan geen uitzichtloze wegen van berusting, verlatenheid, wrok? In hoeveel huizen is de wijn die vreugde en smaak geeft aan het leven – de ware wijsheid - niet opgeraakt (...)? Laten we vanavond voor elkaar en voor al deze mensen bidden.”

2. Het gezin, waar vreugdes en beproevingen, diepe genegenheid en ook al eens gekwetste relaties hun plaats krijgen, is op die manier echt “een school voor een rijkere menselijkheid” (*Gaudium et Spes*, 52), waaraan onze wereld vandaag zo’n grote nood heeft. Ondanks de vele signalen die verwijzen naar de crisis waarin het gezin als instelling verkeert in “dit dorp dat de wereld is”, leeft het verlangen naar een gezin, in het bijzonder bij de jongeren. Het is dat verlangen dat de Kerk, expert in menselijkheid en trouw aan haar zending aanmoedigt. Ze blijft onafgebroken en met diepe overtuiging het “evangelie van het gezin” verkondigen: een evangelie dat haar is toevertrouwd doorheen de openbaring van Gods liefde in Jezus Christus en dat ononderbroken onderwezen werd door de Kerkvaders, door de meesters in spiritualiteit en door het leergezag. Voor de Kerk is het gezin ontzettend belangrijk. Alle gelovigen worden vandaag uitgenodigd om aan de anderen te denken in plaats van aan zichzelf en het geloof door te geven, ook het gezin dat zichzelf herontdekt als

een onmisbare drager van evangelisatie. Wij dragen het missionaire getuigenis van deze gezinnen in ons hart.

3. De bisschop van Rome heeft de Bisschoppensynode, tijdens haar Buitengewone Assemblee van oktober 2014, opgeroepen om na te denken over het gezin, beslissende en kostbare werkelijkheid in de samenleving. Deze reflectie wordt in het komende jaar voortgezet in het licht van de Gewone Algemene Assemblee van oktober 2015. “De eenheid van de Kerk die zichtbaar wordt in de ontmoeting van de bisschoppen met de bisschop van Rome (*convenire in unum*) is op zich al genade. De bisschoppelijke collegialiteit wordt zichtbaar in een weg van spirituele en pastorale onderscheiding”, zo omschreef paus Franciscus zijn ervaring van de synode. Zo verwees hij naar de tweevoudige opdracht van de synodevaders, namelijk het verstaan van de tekenen van God en de tekenen van onze tijd. Aan deze dubbele opdracht moet de Kerk trouw blijven.

4. Met die woorden in het achterhoofd hebben we de neerslag van onze reflecties en gesprekken in drie delen ondergebracht: **het beluisteren** van de licht- en schaduwzijden van het hedendaagse gezin in al zijn complexiteit; **de blik** gericht op Christus, om met vernieuwde frisheid en enthousiasme, de rol, de waardigheid en de schoonheid van het gezin te her-denken in het kader van de openbaring - ons overgeleverd in het geloof van de Kerk; en ten slotte met de blik op Christus **het debat** aangaan over de wegen van Kerk en samenleving om hun engagement te vernieuwen voor het gezin, vrucht van het huwelijk tussen man en vrouw.

DEEL I

HET LUISTEREN: DE CONTEXT EN DE UITDAGINGEN VOOR HET GEZIN

De socioculturele context

5. Trouw aan het onderricht van Christus bekijken we de werkelijkheid van het gezin vandaag in al zijn complexiteit, met zijn licht- en schaduwzijden. Wij denken aan vaders en moeders, grootouders, broers en zussen, dichtbij en veraf, en aan de band tussen twee families die het huwelijk smeedt. Antropologische en culturele veranderingen beïnvloeden vandaag alle aspecten van het leven en vereisen een analytische en gediversifieerde aanpak. Het is goed om eerst en vooral de positieve aspecten te onderstrepen: een grotere vrijheid van expressie en een bredere erkenning van de rechten van de vrouw en het kind, op zijn minst dan toch in bepaalde regio's van de wereld. Anderzijds moet er net zo goed rekening worden gehouden met het groeiende gevaar van een verscherpt individualisme, dat de familiebanden vertekent en eindigt met het beschouwen van elk gezinslid als een eilandje. Dat leidt in bepaalde gevallen tot de idee dat een persoon wordt gevormd volgens zijn eigen verlangens, die als absoluut worden beschouwd. Daarbij komt dan nog de geloofscrisis, die talrijke katholieken treft en die vaak aan de oorsprong ligt van de crisis die huwelijk en gezin nu doormaken.

6. Een symptoom van de grote armoede van de hedendaagse cultuur is de eenzaamheid, resultaat van de afwezigheid van God in het leven van mensen en van de breekbaarheid van relaties. Er heerst ook een algemeen gevoel van onvermogen tegenover de socio-economische realiteit, die vaak ermee eindigt dat gezinnen vermalen worden. Dat is het geval met de groeiende armoede en de onzekerheid op het vlak van werkgelegenheid, die soms als een regelrechte nachtmerrie wordt ervaren, of met de verpletterende financiële moeilijkheden die jongeren ontmoedigen om te trouwen. Gezinnen voelen zich vaak aan hun lot overgelaten omwille van de onverschilligheid en het gebrek aan aandacht van de kant van de instellingen. De negatieve consequenties op de sociale organisatie zijn vanzelfsprekend: van de demografische crisis naar problemen op het vlak van opvoeding, van de aarzeling om nieuw leven te verwelkomen naar het ervaren van de aanwezigheid van bejaarden als een last. Dat alles kan het emotionele evenwicht van iemand aantasten, wat soms kan leiden tot geweld. Het behoort tot de verantwoordelijkheid van de staat om de wettelijke- en arbeidsvoorwaarden te creëren die de toekomst van jongeren kunnen garanderen en hen kunnen helpen in het realiseren van hun plan om een gezin te stichten.

7. Bepaalde culturele en religieuze contexten zorgen voor specifieke uitdagingen. In bepaalde samenlevingen houdt de praktijk van polygamie nog altijd stand en in andere, meer traditionele milieus bestaat nog het gebruik van het huwelijk 'in verschillende fases'. In andere contexten houdt men vast aan gearrangeerde huwelijken. In landen waar de katholieke Kerk een minderheid vormt, zijn er veel

gemengde huwelijken tussen partners met een verschillende geloofsbeleving. Een dergelijke situatie kan moeilijkheden veroorzaken op het vlak van jurisprudentie, doopsel en opvoeding van de kinderen, maar ook wat betreft het wederzijdse respect voor elkaars religieuze vrijheid, om nog maar te zwijgen van het gevaar van religieus relativisme of onverschilligheid. Tegelijkertijd biedt dit soort huwelijken juist mogelijkheden om de oecumenische geest en de interreligieuze dialoog te bevorderen in een harmonieus samenleven van verschillende religies op eenzelfde plaats. In heel wat samenlevingen, en heus niet alleen in het Westen, is de praktijk van het samenwonen vóór het huwelijk wijdverspreid, net als het gewoon samenleven zonder de intentie van een wettelijk verbonden relatie. En dat wordt dan ook nog vaak gekoppeld aan een burgerlijk recht dat huwelijk en gezin compromitteert. Omwille van de secularisatie in heel wat delen van de wereld wordt van langsom minder verwezen naar God en wordt het geloof niet langer sociaal gedeeld.

8. In bepaalde landen worden veel kinderen buiten het huwelijk geboren en groeien er vervolgens veel op met maar een van de ouders of in een gemengd of nieuw samengesteld gezin. Het aantal echtscheidingen neemt toe en het gebeurt niet zelden dat keuzes uitsluitend worden gemaakt op basis van economische factoren. De kinderen zijn vaak de speelbal van ruzies tussen hun ouders en worden de echte slachtoffers van verscheurde gezinnen. Ouders zijn vaak afwezig, en niet alleen omwille van economische redenen, terwijl zij juist veel meer hun verantwoordelijkheden tegenover hun kinderen en hun gezin zouden moeten opnemen. De waardigheid van de vrouw moet nog altijd verdedigd en bevorderd worden. Op veel plaatsen volstaat vandaag inderdaad het feit alleen al vrouw te zijn om gediscrimineerd te worden. Op dezelfde manier wordt de gave van het moederschap vaak bestraft in plaats van gewaardeerd. Vergeten we bovendien ook niet het toenemende geweld waarvan vrouwen het slachtoffer zijn, soms zelfs binnen het gezin zelf, net zo min als de ernstige en in veel culturen verspreide praktijk van genitale verminking van jonge meisjes. En dan is er ook nog de seksuele uitbuiting van kinderen, een van de meest schandelijke en perverse feiten in de huidige samenleving. In samenlevingen die getekend worden door het geweld van oorlogen en terrorisme of door de aanwezigheid van georganiseerde misdaad krijgt de gezinssituatie het zwaar te verduren, vooral dan in de grote steden en hun periferie, waar het fenomeen van de straatkinderen almaar toeneemt. De migraties zijn een ander teken des tijds waarmee we geconfronteerd worden en dat we moeten leren begrijpen, met alle consequenties ervan voor het gezinsleven.

Het belang van het gevoelsleven

9. In deze sociale context en op vele plaatsen in de wereld ervaren we bij mensen een grotere nood om voor zichzelf te zorgen, om zichzelf beter te leren kennen, om meer in harmonie te leven met hun emoties en gevoelens, om op zoek te gaan naar kwaliteitsvolle affectieve relaties. Een dergelijk terecht streven kan leiden naar het

verlangen om zich te engageren in de uitbouw van relaties die gekenmerkt worden door creatieve zelfgave en wederkerigheid, verantwoordelijkheid en solidariteit, waarden die ook kenmerkend zijn voor een gezin. Het gevaar voor individualisme en het risico op een egoïstische levenswijze zijn wel degelijk relevant. Maar de uitdaging voor de Kerk bestaat er hierin de koppels te helpen om tot emotionele en affectieve rijpheid te komen en hen aan te moedigen tot dialoog, deugd en vertrouwen in de barmhartige liefde van God. Het totale engagement dat het christelijke huwelijk vereist kan een krachtig antigif zijn tegen de bekoring van een overdreven individualisme.

10. In de huidige wereld blijken talrijke culturele tendensen een grenzeloze affectiviteit op te dringen, waarvan alle aspecten, zelfs de meest complexe, moeten worden verkend. Het probleem van de affectieve broosheid is vandaag inderdaad heel actueel: een narcistisch, onstabiel en veranderlijk affectief leven brengt niemand tot een grotere affectieve rijpheid. Een andere grote bezorgdheid vormt de verspreiding van pornografie en het commercialiseren van het lichaam, die nog versterkt worden door een oneigenlijk gebruik van het internet. Maar ook de situatie van mensen die in de prostitutie gedwongen worden, moet aan de kaak worden gesteld. In deze context voelen koppels zich vaak onzeker en vol twijfel, en hebben ze het lastig om de middelen te vinden die ze nodig hebben om te kunnen groeien. Velen hebben de neiging om te blijven steken in de eerste stadia van het emotionele en seksuele leven. De crisis die het koppel treft, destabiliseert het gezin. Die breuken en scheidingen kunnen ernstige gevolgen hebben voor volwassenen, kinderen en de samenleving als geheel, omdat ze zowel de individuele als de sociale banden verzwakken. Op eenzelfde manier zorgt de demografische terugval, te wijten aan een neomalthusiaanse mentaliteit en aangemoedigd door de wereldpolitiek op het vlak van reproductieve gezondheid, niet alleen voor een situatie waarin de vernieuwing van de generaties niet langer wordt verzekerd, maar riskeert ze ook nog eens om op den duur te leiden naar een economische verarming en een verlies van hoop in de toekomst. Ook de ontwikkeling van de biotechnologie heeft een sterke impact op de nataliteit.

Pastorale uitdagingen

11. In dit opzicht is de Kerk zich bewust van de nood om een woord van waarheid en van hoop te verkondigen. Zij moet daarbij vertrekken vanuit de overtuiging dat de mens van God komt en dat deze overtuiging een vruchtbare bodem kan vinden in de diepste verwachting van de mensheid. Die overtuiging is in staat ons opnieuw de grote vragen te laten stellen over wat het betekent mens te zijn. De grote waarden van het christelijke huwelijk en gezin komen overeen met de zoektocht die de menselijke existentie kenmerkt, zelfs in deze tijden van individualisme en hedonisme. Mensen moeten worden geaccepteerd met hun concrete existentie. Wij moeten weten hoe we hen kunnen steunen in hun zoektocht en hoe we hen kunnen aanmoedigen in hun honger naar God en hun wens om integraal deel uit te maken

van de Kerk. En ook die mensen die mislukking hebben ervaren of zich in de meest uiteenlopende situaties bevinden, horen daarbij. De christelijke boodschap bevat in zich altijd de werkelijkheid en de dynamiek van de barmhartigheid en de waarheid, die samenkomen in Christus.

DEEL II:

DE BLIK OP CHRISTUS: HET EVANGELIE VAN HET GEZIN

Kijken naar Jezus en de goddelijke pedagogie in de heilsgeschiedenis

12. Om “de huidige uitdagingen het hoofd te kunnen bieden, is het van kapitaal belang de blik gefocust te houden op Jezus Christus, om te pauzeren en tijd te maken voor contemplatie en aanbidding van zijn gelaat (...) Inderdaad, elke keer opnieuw als we terugkomen bij de bron van de christelijke ervaring, openen zich nieuwe wegen en onverwachte mogelijkheden.” (Paus Franciscus, *Toespraak op 4 oktober 2014*) Jezus bekeek de vrouwen en mannen die Hij ontmoette met liefde en tederheid, vergezelde hen op hun stappen met waarheid, geduld en barmhartigheid terwijl Hij het Rijk Gods verkondigde.

13. Sinds de orde van de schepping wordt bepaald door haar oriëntatie op Christus moet er een onderscheid – zonder ze van elkaar te scheiden – worden gemaakt tussen de verschillende niveaus waarop God de mensheid de genade van het Verbond meedeelt. Omwille van de goddelijke pedagogie, volgens dewelke de orde van de schepping zich doorheen opeenvolgende fases ontwikkelt in die van de verlossing, moeten we de nieuwheid van het sacrament van het huwelijk proberen te begrijpen in continuïteit met het natuurlijke huwelijk in zijn oorsprong. Het is op die manier dat de werking van Gods heil zich ontplooit, zowel in de schepping als in het christelijke leven. In de schepping: omdat alles geschapen is door Christus en voor Hem (Kol 1, 16), moeten de christenen “met vreugde en respect de zaden van het Woord, die erin verborgen liggen, leren ontdekken; tegelijkertijd echter moeten zij aandacht schenken aan het diepgaande veranderingsproces dat zich onder de volkeren voltrekt” (*Ad gentes*, 11). In het christelijke leven: door zijn doopsel integreert de gelovige zich in de Kerk door bemiddeling van de huiskerk die het gezin is; “zo ontwikkelt zich een dynamisch proces dat geleidelijk voortschrijdt, onder voortgaande integratie van de gaven van God” (*Familiaris consortio*, 9), door middel van de onafgebroken bekering tot de liefde die ons bevrijdt van de zonde en volheid van leven biedt.

14. Jezus zelf, verwijzend naar het originele plan van het menselijk koppel, herbevestigt de onverbreekelijke band van man en vrouw, als Hij zegt: “Omdat u hardleers bent, heeft Mozes u toegestaan uw vrouw te verstoten, maar dat was niet zo vanaf het begin” (Mt 19, 8). De onontbindbaarheid van het huwelijk (“Wat God heeft verbonden, moet de mens niet scheiden” (Mt 19, 6) moet niet allereerst begrepen worden als een ‘juk’ dat mensen wordt opgelegd, maar veeleer als een ‘gave’ die verleend wordt aan mensen die in het huwelijk met elkaar worden verbonden. Zo laat Jezus zien hoe de goddelijke barmhartigheid de mens altijd vergezelt op zijn weg, het versteende hart met zijn genade geneest en transformeert door het te richten op zijn grondbeginsel doorheen de weg van het kruis. De evangeliën maken duidelijk dat het voorbeeld van Jezus een model is voor de Kerk. Jezus is inderdaad opgegroeid in een gezin, heeft zijn eerste tekenen verricht op de bruiloft in Kana en verkondigde de boodschap over de betekenis van het huwelijk als de volheid van de openbaring, die Gods originele plan in ere herstelt (Mt 19, 4). Maar tegelijkertijd bracht Hij wat Hij onderrichtte in de praktijk en liet op die manier de ware betekenis van de barmhartigheid zien. Dat wordt mooi geïllustreerd in zijn ontmoetingen met de Samaritaanse (Joh 4, 1-30) en de overspelige vrouw (Joh 8, 1-11), die Hij door zijn liefdevolle houding tegenover de zondares, tot berouw en bekering brengt (“Ga nu maar en zondig voortaan niet meer”), de noodzakelijke voorwaarde om vergiffenis te kunnen krijgen.

Het gezin in Gods heilsplan

15. De woorden van eeuwig leven die Jezus aan zijn leerlingen gaf, bevatten het onderricht over het huwelijk en het gezin. Jezus’ onderricht maakt het ons mogelijk drie fundamentele etappes te onderscheiden in het goddelijke plan voor het huwelijk en het gezin. In het begin is er het oorspronkelijke gezin als God-schepper het allereerste huwelijk tussen Adam en Eva instelt, als stevige fundament van het gezin; God heeft niet alleen de mens geschapen als man en vrouw (Gn 1,27), hij heeft ze ook gezegend opdat ze vruchtbaar zouden zijn en zich vermenigvuldigen (Gn 1, 28). Daarom “zal een mens zijn vader en moeder verlaten en zich hechten aan zijn vrouw, en die twee zullen één zijn” (Gn 2, 24). Deze eenheid werd aangetast door de zonde en is de historische vorm van het huwelijk geworden in de schoot van Gods volk, voor wie Mozes de mogelijkheid bekwam om een scheidingsbrief te schrijven (cf. Dt 24, 1 e.v.). In Jezus’ tijd was dit de gangbare praktijk. Met Christus’ komst en zijn verzoening van de gevallen wereld eindigde de periode die met Mozes begon.

16. Jezus, die alles in zich verzoende, heeft huwelijk en gezin in hun oorspronkelijke vorm hersteld (cf. Mc 10, 1-12). Het gezin en het huwelijk zijn door Christus verlost (cf. Ef 5, 21-32), hersteld naar het beeld van de heilige Drie-eenheid, het mysterie van waaruit elke ware liefde voortvloeit. Het huwelijksverbond, ingesteld met de schepping en geopenbaard in de heilsgeschiedenis, ontvangt de volle openbaring van zijn betekenis in Christus en zijn Kerk. Door Christus en doorheen zijn Kerk ontvangen

huwelijk en gezin de noodzakelijke genade om te kunnen getuigen van de goddelijke liefde en om het leven in gemeenschap te kunnen leven. Het evangelie van het gezin omspannt de geschiedenis van de wereld vanaf de schepping van de mens naar het beeld en de gelijkenis met God (cf. Gn 1, 26-27) tot aan de voleinding van het mysterie van het verbond in Christus aan het einde der tijden met het bruiloftsmaal van het Lam (cf. Apk 19, 9; Joannes Paulus II, *Catecheses over de menselijke liefde*).

Het gezin in de kerkelijke documenten

17. “In de loop van de eeuwen is de Kerk voortdurend blijven onderrichten over huwelijk en gezin. Een van de meest verheven uitdrukkingen van dit leergezag werd voorgesteld op het Tweede Vaticaans Concilie in de pastorale constitutie *Gaudium et Spes*, die een heel hoofdstuk wijdt aan de bevordering van de waardigheid van huwelijk en gezin (cf. *Gaudium et Spes*, 47-52). Het huwelijk wordt er gedefinieerd als een gemeenschap van leven en liefde (*Gaudium et Spes*, 48), waarbij de liefde in het middelpunt van het gezin wordt geplaatst en tegelijkertijd de waarheid van deze liefde wordt getoond in contrast met de verschillende vormen van reductionisme, die aanwezig zijn in de hedendaagse cultuur. De “ware liefde tussen man en vrouw” (*Gaudium et Spes*, 49) impliceert de wederzijdse zelfgave, sluit de seksuele dimensie en de affectiviteit in en integreert ze, en laat ze daarmee aansluiten op het goddelijke plan (*Gaudium et Spes*, 48-49). Bovendien onderstreept *Gaudium et Spes* in hoofdstuk 48 het geworteld zijn van de echtgenoten in Christus: Christus de Heer “treedt in het sacrament van het huwelijk de echtgenoten tegemoet” en blijft bij hen. In de menswording neemt Hij de menselijke liefde aan, zuivert haar, brengt haar tot volheid en schenkt de echtgenoten met zijn Geest het vermogen haar te beleven, hun hele leven doordrenkend van geloof, hoop en liefde. Op die manier worden de echtgenoten als het ware gewijd, bouwen ze door een eigen genade het Lichaam van Christus op en vormen zij een huiskerk (cf. *Lumen gentium*, 11). Daarom ook kijkt de Kerk naar het christelijk gezin om haar mysterie ten volle te kunnen begrijpen. Want het gezin laat dit mysterie op een authentieke manier zien” (*Instrumentum laboris*, 4).

18. “In het spoor van het Tweede Vaticaans Concilie heeft het pauselijke leergezag de leer over huwelijk en gezin verdiept. Vooral de zalige paus Paulus VI heeft met de encycliek *Humanae vitae* de innige band belicht tussen de huwelijksliefde en de voortplanting van het leven. De heilige Joannes Paulus II koesterde een bijzondere aandacht voor het gezin in zijn catecheses over de menselijke liefde, in zijn *Brief aan de gezinnen (Gratissimam sane)* en vooral in zijn apostolische exhortatie *Familiaris Consortio*. In deze documenten definieerde hij het gezin als de “weg van de Kerk”; hij gaf een algemeen overzicht van de roeping van man en vrouw tot de liefde; hij gaf de fundamentele richtlijnen aan voor een gezinsspastoraal en voor de aanwezigheid van het gezin in de samenleving. Vooral in verband met de huwelijksliefde (cf. *Familiaris Consortio*, 13) beschreef hij de manier waarop de echtgenoten in hun wederzijdse liefde de gave van de Geest van Christus ontvangen en hun roeping tot heiligheid beleven” (*Instrumentum laboris*, 5).

19. “Benedictus XVI pakte in zijn encycliek *Deus Caritas Est* het thema van de waarheid van de liefde tussen man en vrouw opnieuw op, een liefde die slechts ten volle kan begrepen worden in het licht van de liefde van de gekruisigde Christus (cf. *Deus Caritas Est*, 2). Hij herbevestigt hoe “het huwelijk, dat gebaseerd is op een exclusieve en definitieve liefde, een icoon wordt van de relatie van God met zijn volk en omgekeerd: de manier waarop God liefheeft, wordt de maatstaf van de menselijke liefde” (*Deus Caritas Est*, 11). Bovendien onderstreept hij in de encycliek *Caritas in Veritate* het belang van de liefde “als levensprincipe in de samenleving (cf. *Deus Caritas Est*, 44), de plaats waar mensen de ervaring van het gemeenschappelijk welzijn leren” (*Instrumentum laboris*, 6).

20. “Paus Franciscus citeert de encycliek *Lumen Fidei* om de band tussen gezin en geloof te verduidelijken: ‘Christus ontmoeten, zich laten grijpen en leiden door zijn liefde, het verbreedt de horizon van het bestaan, het geeft een vaste hoop, die niet zal teleurstellen. Het geloof is geen toevluchtsoord voor wie niet durft te leven, maar iets dat ons leven laat opbloeien. Het maakt ons bewust van een grootse roeping, de roeping tot de liefde. Het verzekert ons dat die liefde betrouwbaar is, het waard is zich eraan over te geven, omdat ze gebouwd is op Gods trouw, die sterker is dan onze eigen zwakheid’ (*Lumen Fidei*, 53)” (*Instrumentum laboris*, 7).

De onverbreekelijkheid van het huwelijk en de vreugde van het samenleven

21. De wederzijdse zelfgave in het sacrament van het huwelijk is geworteld in de genade van het doopsel, dat het fundamentele verbond van elke mens met Christus in de Kerk instelt. In dit wederzijds aanvaarden en met de genade van Christus beloven de jonggehuwden elkaar wederzijds totale zelfgave, trouw en openheid op nieuw leven. Zij erkennen de gaven die God hun aanbiedt als wezenlijke elementen van het huwelijk en doen dat door hun wederzijdse engagement ernstig te nemen, in Gods naam en tegenover de Kerk. Het geloof maakt het juist mogelijk om de weldaden van het huwelijk te aanvaarden als een engagement, dat dankzij de genade van het sacrament gemakkelijker volgehouden kan worden. God zegent de liefde van de echtelieden en bekrachtigt haar onverbreekelijkheid door hen de noodzakelijke hulp te bieden om de trouw, de wederzijdse complementariteit en de openheid op nieuw leven te blijven beleven. Daarom richt de blik van de Kerk zich naar het gehuwde koppel als naar het hart van het hele gezin, dat zelf op zijn beurt zijn blik richt op Jezus.

22. In datzelfde perspectief, door zich het onderricht eigen te maken van de Apostel, die leert dat de hele schepping bedacht is geworden in Christus en voor Hem (cf. Kol 1, 16), heeft het Tweede Vaticaans Concilie zijn waardering willen uitspreken voor het natuurlijke huwelijk en voor de waardevolle elementen die aanwezig zijn in andere religies (cf. *Nostra aetate*, 2) en culturen, ondanks de beperkingen en gebreken (cf. *Redemptoris missio*, 55). De aanwezigheid van de kiemen van het Woord (cf. *Ad*

gentes, 11) in deze culturen zou in sommige opzichten ook toegepast kunnen worden op het huwelijk en het gezin in vele culturen en niet-christelijke samenlevingen en individuen. Er bestaan dus ook waardevolle elementen in sommige vormen buiten het christelijke huwelijk – in elk geval gebaseerd op de stabiele en waarachtige relatie tussen een man en een vrouw – waarvan wij vinden dat ze in elk geval op het christelijke huwelijk georiënteerd zijn. Met oog voor de menselijke wijsheid van volkeren en culturen erkent de Kerk ook dit gezinstype als de noodzakelijke en vruchtbare basiscel van het menselijke samenleven.

Waarheid en schoonheid van het gezin en barmhartigheid tegenover gebroken en kwetsbare gezinnen

23. Met diepe vreugde en vertroosting kijkt de Kerk naar de gezinnen die trouw blijven aan het onderricht van het evangelie en ze dankt en bemoedigt hen voor hun getuigenis. Ze getuigen inderdaad op een geloofwaardige manier van de schoonheid van het onverbreekelijke huwelijk, waarin de partners elkaar trouw blijven. Het is in het gezin, “die een huiskerk kan worden genoemd” (*Lumen gentium, 11*), dat de eerste kerkelijke ervaring van gemeenschap tussen personen kan rijpen, waarin het mysterie van de Drie-eenheid, door Gods genade, weerspiegeld wordt. In een gezin “leert men de volharding en de vreugde in het werk, de broederliefde, de edelmoedige, zelfs herhaalde vergeving en vooral de goddelijke eredienst door het gebed en de opoffering van zijn leven” (*Catechismus van de Katholieke Kerk, nr. 1657*). De heilige familie van Nazareth is daarvan het bewonderenswaardige model, in wiens school “wij begrijpen waarom wij een spirituele discipline moeten blijven hebben als wij het onderricht van het evangelie willen volgen en Christus’ leerlingen willen worden” (de zalige paus Paulus VI, *Toespraak in Nazareth*, op 5 januari 1964). Het evangelie van het gezin voedt ook de zaadjes die wachten op rijping en moet ook zorg dragen voor de bomen die verdord zijn en niet aan hun lot mogen worden overgelaten.

24. Als betrouwbare lerares en zorgzame moeder erkent de Kerk dat er voor gedoopten geen enkele andere huwelijksband dan de sacramentele bestaat en dat elke breuk hiermee tegen de wil van God ingaat. Zij is zich tegelijkertijd bewust van de zwakheid van heel wat van haar kinderen die het erg lastig hebben op de weg van het geloof. “We moeten dus – zonder tekort te doen aan het evangelische ideaal – barmhartig en geduldig de mensen begeleiden in de verschillende fases van hun groeiproces als mens, dag na dag (...) Binnen de menselijke begrenzing een kleine stap zetten, kan door God sterker gewaardeerd worden dan een leven leiden dat uiterlijk correct is, maar geen grote moeilijkheden kent. De vertroosting en de aanmoediging van de helende liefde van God, die op een mysterieuze manier aanwezig is in ieder mens, voorbij zijn fouten en tekortkomingen, mogen niemand onthouden worden” (*Evangelii gaudium, 44*).

25. Als het gaat om een pastorale aanpak van de mensen die een burgerlijk huwelijk hebben afgesloten, de hertrouwde echtgescheidenen of zij die gewoon ongehuwd samenleven, komt het de Kerk toe hen de goddelijke pedagogie van de genade in hun leven te openbaren en hen te helpen om de volheid van het plan dat God met hen heeft te bereiken. Door de blik te volgen van Christus, waarvan het licht elke mens verlicht (cf. Joh 1, 9; *Gaudium et spes*, 22), richt de Kerk zich liefdevol tot hen die op een onvolledige manier aan haar leven deelnemen. De Kerk erkent dat Gods genade ook in hun leven werkzaam is door hen de moed te geven het goede te volbrengen, zorg te dragen voor elkaar en ten dienste te staan van de gemeenschap waarin ze leven en werken.

26. De Kerk kijkt met de nodige bezorgdheid naar het wantrouwen van vele jonge mensen tegenover het huwelijksengagement en ze lijdt onder de overhaasting waarmee talrijke gelovigen beslissen een einde te maken aan de verbintenis waarvoor ze zich hebben geëngageerd en meteen een nieuwe aangaan. Die gelovigen, die deel uitmaken van de Kerk, hebben nood aan een barmhartige en bemoedigende pastorale aandacht die hen leert op een doeltreffende manier situaties te onderscheiden. Er is alle reden toe jonge gedoopten aan te moedigen niet te twifelen aan de rijkdom die het sacrament van het huwelijk kan betekenen voor hun verwachtingen op het vlak van de liefde, gesterkt door de steun die ze ontvangen van Christus' genade en van de mogelijkheid om ten volle aan het leven van de Kerk deel te nemen.

27. In dat opzicht vereist vandaag een nieuwe dimensie van de gezinspastoraal de nodige aandacht: de realiteit van het burgerlijke huwelijk tussen een man en een vrouw, traditionele huwelijken en, rekening houdend met de betrokken verschillen, ook het buitenechtelijk samenleven. Als de band tussen de partners door een publieke verbintenis een zekere stabiliteit bereikt, en als ze gekenmerkt wordt door een diepe affectie, de verantwoordelijkheid voor de kinderen en het vermogen om beproevingen te boven te komen, kan ze beschouwd worden als een gelegenheid die mogelijkheden biedt om zich verder te ontwikkelen in de richting van het sacrament van het huwelijk. Niettemin wordt het ongehuwde samenleven al te vaak niet bekeken vanuit het perspectief van een mogelijk huwelijk en zonder de minste intentie om een institutionele relatie uit te bouwen.

28. In overeenstemming met de barmhartige blik van Christus moet de Kerk de meest kwetsbare van haar kinderen, die de sporen van gekwetste en verloren liefde dragen, met aandacht en toewijding begeleiden door hen het vertrouwen en de hoop terug te geven, zoals het licht van een vuurtoren in de haven of van een toorts die in het midden van een menigte omhooggehouden wordt, om zij die de weg verloren zijn geraakt of zich in volle storm bevinden te verlichten. In het bewustzijn dat de grootste barmhartigheid erin bestaat met liefde de waarheid te spreken, overstijgen we het medelijden. De barmhartige liefde trekt aan en verenigt, en op die manier transformeert en verheft ze de liefde. Ze nodigt uit tot bekering. En op dezelfde

manier verstaan we de houding van de Heer, die de overspelige vrouw niet veroordeelt, maar haar vraagt niet meer te zondigen (cf. Joh 8, 1-11).

DEEL III

HET DEBAT: PASTORALE PERSPECTIEVEN

Het evangelie van het gezin verkondigen vandaag, in verschillende contexten

29. De synodale dialoog is wat langer stil blijven staan bij enkele van de meest dringende pastorale kwesties zodat ze concreet aangepakt zouden kunnen worden in de afzonderlijke lokale Kerken, in gemeenschap 'cum Petro et sub Petro'. De verkondiging van het evangelie van het gezin is dringend nodig voor de nieuwe evangelisatie. De Kerk is geroepen om dit te realiseren met de tederheid van een moeder en de duidelijkheid van een leraar (cf. Ef 4, 15), in trouw aan de barmhartige *kenosis* van Christus. De waarheid incarneert zich in de menselijke zwakheid, niet om haar te veroordelen, maar om haar te redden (cf. Joh 3, 16-17).

30. Evangeliseren valt onder de verantwoordelijkheid van het hele volk van God, ieder volgens zijn eigen ambt en charisma. Zonder het vreugdevolle getuigenis van de echtgenoten en gezinnen riskeert verkondiging, ook al wordt ze correct uitgevoerd, verkeerd begrepen te worden en te verdrinken in de zee van woorden die onze samenleving kenmerkt (cf. *Novo millennio ineunte*, 50). De synodevaders hebben al verschillende keren onderstreept dat katholieke gezinnen, op grond van de genade van het huwelijks sacrament, geroepen zijn om zelf de dragers van elke gezinspastoraal te zijn.

31. Het is van fundamenteel belang het primaat van de genade en bijgevolg de mogelijkheden die de Geest door het sacrament aanbiedt, te onderstrepen. Het komt erop aan de mensen te laten ervaren dat het evangelie een vreugde is die "het hart en het hele leven vult", omdat wij in Christus "bevrijd zijn van zonde, verdriet, innerlijke leegte en eenzaamheid" (*Evangelii gaudium*, 1). In het licht van de parabel van de zaaier (cf. Mt 13, 3) bestaat onze opdracht erin mee te werken aan het zaaien: de rest is Gods werk. En we mogen ook niet vergeten dat de Kerk die predikt over het gezin een teken van tegenspraak is.

32. Daarom wordt van de hele Kerk een missionaire bekering gevraagd: we mogen ons niet beperken tot een verkondiging die puur theoretisch blijft en niets te maken

heeft met de echte problemen van de mensen. We mogen nooit vergeten dat de geloofscrisis ook een crisis van het huwelijk en van het gezin inhoudt en dat als gevolg daarvan de overdracht van datzelfde geloof van de ouders op de kinderen vaak onderbroken is geworden. Op een echt stevig onderbouwd geloof heeft het opleggen van bepaalde culturele perspectieven die het gezin en het huwelijk verzwakken, nauwelijks invloed.

33. De bekering moet ook gebeuren in de taal die wij spreken, zodat onze taal effectief betekenisvol kan worden. De verkondiging moet laten aanvoelen dat het gezinsevangelie tegemoet komt aan de diepste verwachtingen van de menselijke persoon: eenieders waardigheid en de volledige vervulling in wederkerigheid, gemeenschap en vruchtbaarheid. Het komt niet alleen erop aan regels op te stellen, maar ook waarden aan te nemen die beantwoorden aan de noden van hen die vandaag moeten leven in de meest geseclariseerde landen.

34. Het woord van God is bron van leven en spiritualiteit voor het gezin. De hele gezinsepastoraal moet mensen toelaten zich innerlijk te modelleren en te vormen als leden van de huiskerk door middel van de biddende lezing van de heilige Schrift door de Kerk. Het woord van God is niet alleen goed nieuws voor het privéleven van mensen, maar ook een beoordelingscriterium en een licht dat toelaat de verschillende uitdagingen waarmee gehuwde koppels en gezinnen geconfronteerd worden te onderscheiden.

35. Tezelfdertijd hebben vele synodevaders aangedrongen op een meer positieve benadering van de rijkdom van de verschillende religieuze ervaringen, zonder de moeilijkheden die daaraan verbonden zijn te verzwijgen. In de verschillende religieuze werkelijkheden en de grote culturele diversiteit die de landen kenmerkt, komt het eerst en vooral erop aan de positieve mogelijkheden ervan te waarderen en dan, op basis daarvan, de beperkingen en tekorten te evalueren.

36. Het christelijke huwelijk is een roeping die begeleid moet worden door een geschikte voorbereiding langs een geloofsparcours, met een eigen rijp onderscheidingsvermogen, en mag niet uitsluitend als een culturele traditie of een sociale of wettelijke vereiste worden beschouwd. Daarom moet de vorming noodzakelijkerwijze het individu en het koppel zo begeleiden op hun weg dat de levenservaring van de hele kerkgemeenschap in het onderricht van de geloofsinhouden kan worden betrokken.

37. De synodevaders hebben verschillende keren herinnerd aan de noodzaak van een radicale vernieuwing van de pastorale praktijk in het licht van het evangelie van het gezin en opgeroepen om de individualistische optiek, die haar nog altijd kenmerkt, te overstijgen. Daarom werd verschillende keren de klemtoon gelegd op de vernieuwing van de vorming van priesters en andere pastorale werkers, met een grotere betrokkenheid van de gezinnen.

38. Zij hebben ook de noodzaak onderstreept van een evangelisatie die in alle openheid de culturele, sociale, politieke en economische beïnvloeding aan de kaak stelt, zoals bijvoorbeeld het overdreven belang dat gehecht wordt aan de logica van de markt, die een authentiek gezinsleven belemmert en leidt tot discriminatie, armoede, uitsluiting en geweld. Daarom moeten de dialoog en de samenwerking met de sociale structuren gestimuleerd worden en moeten leken die zich als christenen engageren op het culturele en sociaalpolitieke veld aangemoedigd en gesteund worden.

De begeleiding van toekomstige echtgenoten op de weg van de huwelijksvoorbereiding

39. De complexe sociale realiteit en de uitdagingen waarvoor het gezin zich vandaag geplaatst ziet, vereisen een groter engagement van de hele christelijke gemeenschap in de voorbereiding van toekomstige echtparen op hun huwelijk. Het is noodzakelijk te herinneren aan het belang van de deugden. Een daarvan is de kuisheid, die een kostbare voorwaarde is voor een authentieke groei van de liefde tussen mensen. In verband daarmee hebben de synodevaders eensgezind aangedrongen op de noodzaak om de hele kerkgemeenschap op een meer intense manier erbij te betrekken, door het bevorderen van het getuigenis van de gezinnen zelf en de verankering van de voorbereiding op het huwelijk in het parcours van de christelijke initiatie, door het onderstrepen van de link tussen het huwelijk en het doopsel en de andere sacramenten. De synodevaders hebben ook de nood onderstreept aan specifieke programma's, die koppels, die zich voorbereiden op het huwelijk, echt laten ervaren wat het betekent deel te hebben aan het leven van de Kerk en die de verschillende aspecten van het gezinsleven verdiepen.

De begeleiding van gehuwde koppels in de eerste jaren van hun huwelijksleven

40. De eerste jaren van een huwelijk vormen een vitale en delicate periode waarin het koppel zich meer bewust wordt van de uitdagingen en de zin van het huwelijksleven. Vandaar de nood aan een pastorale begeleiding die ook na de viering van het sacrament voortgezet wordt (*Familiaris consortio, Deel 3*). In die pastoraal is de aanwezigheid van echtparen met ervaring van heel groot belang. De parochie is de ideale plaats waar die ervaren koppels zich ten dienste kunnen stellen van jongere koppels, met de mogelijke steun van verenigingen, kerkelijke bewegingen en nieuwe gemeenschappen. De echtparen moeten worden aangemoedigd in een houding van fundamentele openheid voor de grote gave die kinderen betekenen. Het is noodzakelijk de klemtoon te leggen op het belang van de gezinsspiritualiteit, het gebed en de deelname aan de zondagse eucharistie, waarbij de koppels aangespoord worden om regelmatig bij elkaar te komen om de groei van hun spirituele leven en de solidariteit in de concrete noden van het leven te bevorderen. De liturgie, de geloofspraktijk en de eucharistievieringen voor het hele gezin, vooral ter gelegenheid

van de huwelijksverjaardag, zijn levensnoodzakelijke factoren in de bevordering van de evangelisatie via het gezin.

De pastorale zorg voor wie burgerlijk is getrouwd of ongehuwd samenwoont

41. In haar verkondiging en bevordering van het christelijke huwelijk moedigt de synode een pastoraal onderscheidingsvermogen aan in verband met de situatie van al wie niet meer volgens deze realiteit leven. Het is belangrijk om in pastorale dialoog te gaan met deze mensen om elementen in hun leven te kunnen aanwijzen die kunnen leiden tot een grotere openheid voor het evangelie van het gezin in al zijn volheid. De pastores moeten de elementen identificeren die de evangelisatie en de menselijke en spirituele groei kunnen bevorderen. Een nieuw element in de huidige pastorale activiteit is de gevoeligheid voor de positieve aspecten van het burgerlijke huwelijk en, uiteraard rekening houdend met de onmiskenbare verschillen, van het buitenechtelijke samenwonen. Terwijl zij de christelijke boodschap klaar en duidelijk bevestigt, moet de Kerk ook oog hebben voor de constructieve elementen die aanwezig zijn in die situaties die hieraan nog niet of niet langer beantwoorden.

42. De synodevaders stellen ook vast dat in vele landen “een groeiend aantal koppels samenleeft *ad experimentum*, zonder een canonic of burgerlijk huwelijk” (*Instrumentum laboris*, 81). In bepaalde landen komt dit specifiek voor in traditionele huwelijken die tussen families worden gearrangeerd en die vaak in verschillende fases worden gesloten. In andere landen daarentegen blijft het aantal koppels dat, na eerst lange tijd te hebben samengewoond, een huwelijksviering in de kerk vraagt, stijgen. Koppels kiezen vaak voor het gewone samenleven omwille van de algemene mentaliteit die zich afzet tegen instituten en definitieve engagementen, maar ook in afwachting van een bepaalde materiële zekerheid (vast werk en inkomen). In nog andere landen ten slotte zijn feitelijke verbintenissen heel talrijk, niet alleen omdat men er de waarden van het gezin en het huwelijk verwerpt, maar vooral omdat huwen er gepercipieerd wordt als een luxe, omdat het te duur is. Als gevolg daarvan dwingt materiële armoede mensen tot een feitelijke verbintenis.

43. Al deze situaties vereisen een constructieve aanpak waarbij ernaar gezocht wordt ze om te vormen in kansen die kunnen leiden naar de volheid van het huwelijk en het gezin in het licht van het evangelie. Het komt erop aan deze koppels gastvrij te ontvangen en hen geduldig en tactvol te begeleiden. Met het oog hierop is het aantrekkelijke getuigenis van authentieke christelijke gezinnen als dragers van de evangelisatie van het gezin heel belangrijk.

De zorg voor gebroken gezinnen (echtgescheidenen, niet-hertrouwde echtgescheidenen, hertrouwde echtgescheidenen, eenoudergezinnen)

44. Als echtparen problemen kennen in hun relatie moeten ze kunnen rekenen op de hulp en de begeleiding van de Kerk. De pastoraal van naastenliefde en barmhartigheid probeert mensen te helpen om er opnieuw bovenop te komen en de relatie te herstellen. De ervaring leert dat met aangepaste hulp en de verzoenende kracht van de genade voor een flink deel van de huwelijks crises een voldoening gevende oplossing kan worden gevonden. Kunnen vergeven en vergiffenis krijgen, zijn fundamentele ervaringen in het leven van een gezin. Vergiffenis tussen man en vrouw maakt het mogelijk een liefde te beleven die voor altijd is en nooit overgaat (cf. 1 Kor 13, 8). Soms blijkt dat moeilijk te zijn, maar wie vergiffenis van God heeft ontvangen, heeft de kracht ontvangen voor het schenken van een authentieke vergiffenis die een mens herboren laat worden.

45. Op de synode werd de nood aan moedige pastorale keuzes duidelijk aangevoeld. De synodevaders hebben opnieuw en krachtig de trouw aan het evangelie van het gezin bevestigd en erkend dat scheiding en echtscheiding altijd een kwetsuur zijn, die diep lijden veroorzaken bij de betrokken echtgenoten en hun kinderen. Maar tegelijk hebben ze de dringende nood gevoeld aan nieuwe pastorale wegen, die vertrekken vanuit de huidige bestaande zwakheden binnen het gezin, in het besef dat de koppels situaties van lijden vaak meer 'ondergaan' dan dat ze in vrijheid ervoor kiezen. Het gaat om heel verschillende situaties die te wijten zijn aan factoren, die zowel persoonlijk als cultureel en socio-economisch bepaald zijn. Zoals de heilige Joannes Paulus II al suggereerde (cf. *Familiaris consortio*, 84) is hier dan ook een gedifferentieerde aanpak noodzakelijk.

46. Elk gezin moet eerst en vooral met respect en liefde worden beluisterd en op zijn weg begeleid worden zoals Christus dat met zijn leerlingen deed op weg naar Emmaüs. In deze situaties klinken de woorden van paus Franciscus bijzonder pertinent: "De Kerk zal haar leden – priesters, religieuzen en leken – moeten initiëren in deze 'kunst van de begeleiding', zodat allen steeds zouden leren hun sandalen uit te doen staande voor de heilige grond van de andere (Ex 3, 5). We moeten op onze weg een heilzaam ritme aanhouden, d.w.z. nabij zijn met een respectvolle blik vol medeleven, maar dan een die tegelijkertijd geneest, bevrijdt en aanmoedigt om te groeien in het christelijke leven" (*Evangelii gaudium*, 169).

47. Een bijzonder onderscheidingsvermogen is onontbeerlijk in de pastorale begeleiding van mensen die gescheiden leven, uit de echt gescheiden zijn of aan hun lot zijn overgelaten. Vooral zij die onterecht lijden onder de scheiding, de echtscheiding of de verlatenheid of zij die omwille van de slechte behandeling die ze van hun man of vrouw moesten ondergaan, gedwongen werden om hun samenleven te onderbreken, moeten opgevangen worden met veel aandacht voor hun lijden. Geleden onrecht vergeven is niet gemakkelijk, maar genade maakt die weg mogelijk.

Vandaar ook de nood aan een pastoraal van verzoening en bemiddeling via gespecialiseerde opvangcentra (luistercentra) in de bisdommen. De synodevaders hebben tegelijkertijd de noodzaak onderstreept om op een loyale en constructieve manier de consequenties op zich te nemen die de scheiding of echtscheiding heeft voor de kinderen, die hoe dan ook de onschuldige slachtoffers van de situatie zijn. Kinderen mogen geen 'voorwerp' van conflict worden en we moeten zoeken naar de meest geschikte middelen om hen te helpen het trauma, dat een splitsing van het gezin veroorzaakt, te boven te komen en hen op de meest serene manier te laten opgroeien. In elk geval zal de Kerk altijd oog en oor moeten hebben voor het onrecht dat heel vaak voortvloeit uit een echtscheiding. Er zal bijzondere aandacht moeten worden besteed aan de begeleiding van eenoudergezinnen en aan een speciale hulp voor vrouwen die in hun eentje de verantwoordelijkheid voor het huishouden en de opvoeding van de kinderen moeten dragen.

48. Veel synodevaders hebben de nood onderstreept om de procedures voor de nietigverklaring van een huwelijk toegankelijker, minder zwaar en, waar mogelijk, volledig gratis te maken. Enkele concrete voorstellen: vrijstelling van de verplichting tot tweede instantie voor de bevestiging van een uitspraak, de mogelijkheid om een administratieve weg te bewandelen onder de jurisdictie van de diocesane bisschop en de mogelijkheid om een eenvoudig proces aan te spannen in gevallen waar de nietigheid vanzelfsprekend is. Sommige synodevaders hebben zich niettemin tegen deze voorstellen verzet omdat ze geen betrouwbaar oordeel zouden garanderen. Er werd aan herinnerd dat het in al deze gevallen erop aankomt de waarheid over de geldigheid van de huwelijksband te weten te komen. Volgens nog andere voorstellen zou de mogelijkheid moeten overwogen worden om meer aandacht te besteden aan het belang van de rol van het geloof van de toekomstige echtgenoten in verband met de geldigheid van het sacrament van het huwelijk, met dien verstande uiteraard dat alle geldig gesloten huwelijken van gedoopte christenen altijd een sacrament zijn.

49. Wat betreft het stroomlijnen van de procedures voor een nietigverklaring hebben vele synodevaders gevraagd om een voldoende aantal personen – geestelijken en leken – voor te bereiden, die zich met voorrang hiermee zouden bezighouden. Dit zal een toename vereisen van de verantwoordelijkheid van de diocesane bisschop, die daarmee in zijn bisdom speciaal daarin getrainde raadgevers zou kunnen belasten, die de betrokken partijen gratis kunnen adviseren over de geldigheid van hun huwelijk. Dit soort functie kan worden uitgeoefend door een kantoor of door gekwalificeerde personen (cf. *Dignitas connubii*, art. 113, 1).

50. Gescheiden mensen die niet hertrouwd zijn en vaak getuigen zijn van huwelijkstrouw, moeten worden aangemoedigd om in de eucharistie het voedsel te vinden dat hen kan ondersteunen in hun situatie. De plaatselijke gemeenschap en de pastores moeten deze mensen met liefdevolle zorg omringen, vooral als er kinderen zijn en als ze leven in ernstige financiële armoede.

51. Ook de situatie van hertrouwde echtgescheidenen vereist een attent beoordelingsvermogen en een respectvolle begeleiding. Elke taal en houding die ervoor zouden kunnen zorgen dat ze zich gediscrimineerd voelen, moet daarbij vermeden worden en hun deelname aan het leven van de gemeenschap moet worden aangemoedigd. Zorg dragen voor deze mensen betekent voor de christelijke gemeenschap geen verzwakking van haar geloof in en haar getuigenis van de onverbreekelijkheid van het huwelijk. Integendeel, door deze zorg drukt ze juist haar naastenliefde uit.

52. De synodevaders hebben ook nagedacht over de mogelijkheid om hertrouwde echtgescheidenen toegang te verlenen tot de sacramenten van boete en verzoening en de eucharistie. Een aantal van hen drong aan op het behoud van de huidige regelgeving omwille van het wezenlijke verband tussen de deelname aan de eucharistie en de communie met de Kerk enerzijds en haar onderricht over de onverbreekelijkheid van het huwelijk anderzijds. Anderen verdedigden een meer geïndividualiseerde aanpak, die in bepaalde situaties en onder welomschreven voorwaarden toegang tot de sacramenten toestaat, vooral waar het gaat om onomkeerbare gevallen die gekoppeld zijn aan morele verplichtingen tegenover de kinderen, die daar ten onrechte zouden onder lijden. Aan de eventuele toegang tot de sacramenten zou dan een weg van boetedoening onder de verantwoordelijkheid van de diocesane bisschop moeten voorafgaan. De kwestie moet nog verder uitgediept worden, waarbij terdege rekening dient te worden gehouden met het onderscheid tussen de objectieve toestand van zonde en de verzachtende omstandigheden, gegeven dat “de toerekenbaarheid van en de verantwoordelijkheid voor een daad verminderd of zelfs opgeheven kunnen worden door verschillende fysieke of sociale factoren” (*Catechismus van de Katholieke Kerk, nr. 1735*).

53. Bepaalde synodevaders zijn de stelling blijven verdedigen dat echtgescheidenen die hertrouwd zijn of die ongehuwd samenleven met vrucht hun toevlucht kunnen nemen tot de spirituele communie. Andere synodevaders vroegen zich af waarom ze dan geen toegang zouden mogen krijgen tot de sacramentele communie. Daarom hebben de synodevaders gevraagd dat het thema verder theologisch zou worden uitgediept om het bijzondere karakter van de twee vormen en hun samenhang met de theologie van het huwelijk beter te laten uitkomen.

54. De problemen die eigen zijn aan gemengde huwelijken kwamen vaak aan bod in de tussenkomsten van de synodevaders. De diversiteit in de regelgeving rond het huwelijk in de orthodoxe Kerken zorgt in bepaalde contexten voor problemen, waarover noodzakelijkerwijze in een oecumenisch kader verder nagedacht dient te worden. Op een analoge manier kan de interreligieuze dialoog een belangrijke bijdrage leveren in de reflectie over de interreligieuze huwelijken.

De pastorale zorg voor personen met een homoseksuele neiging

55. Er zijn gezinnen met leden die een homoseksuele neiging hebben. In verband hiermee hebben de synodevaders zich afgevraagd welke pastorale aandacht voor deze situatie aangewezen zou zijn, in overeenstemming met de kerkelijke leer ter zake: “Er is absoluut geen enkele grond om homoseksuele verbintenissen te beschouwen als gelijkwaardig of zelfs maar in de verte analoog met Gods plan voor het huwelijk en het gezin.” Niettemin moeten mannen en vrouwen met een homoseksuele neiging met respect en fijngevoeligheid verwelkomd worden. “Elke blijk van onrechtvaardige discriminatie wat hen betreft moet vermeden worden” (*Congregatie voor de Geloofsleer, Beschouwingen betreffende voorstellen voor wettelijke erkenning van verbintenissen tussen homoseksuele personen, 4*).

56. Het is volstrekt onaanvaardbaar dat pastores van de Kerk op dit vlak onder druk worden gezet en dat internationale organisaties niet langer financiële hulp zouden bieden aan armere landen als die niet eerst wetten aannemen die het ‘huwelijk’ tussen mensen van hetzelfde geslacht instellen.

Het doorgeven van het leven en de uitdaging van de denataliteit

57. Vandaag stellen we moeiteloos vast dat de verspreiding van een mentaliteit die de voortplanting van menselijk leven wil beperken tot de strikte privéplanning van individuen of koppels, almaar meer veld wint. Economische factoren geven soms de doorslag in de beslissing en dragen zo bij tot een substantiële daling van het geboortecijfer, die het sociale weefsel verzwakt, de relaties tussen de verschillende generaties aantast en de kijk op de toekomst onzeker maakt. De openheid op het leven is een intrinsieke vereiste van de huwelijksliefde. Daarom steunt de Kerk ook de gezinnen die kinderen met een handicap verwelkomen, opvoeden en met al hun liefde omringen.

58. Het pastorale werk binnen dit domein moet beginnen met het luisteren naar de mensen en hen uitleggen dat de schoonheid en de waarheid van een onvoorwaardelijke openheid op het leven dat is wat de menselijke liefde nodig heeft om ten volle beleefd te worden. Dit kan als basis dienen voor een aangepast onderricht over de natuurlijke methodes voor een verantwoordelijke voortplanting, dat een koppel toelaat op een harmonieuze en bewuste manier de gemeenschap tussen echtgenoten in al haar dimensies te beleven samen met hun verantwoordelijkheid kinderen te verwekken. In deze optiek moeten we de boodschap herontdekken van de encycliek *Humanae vitae* van de zalige Paulus VI, die de noodzaak onderstreept de waardigheid van de mens te respecteren in de ethische evaluatie van de methodes voor geboortebeperving. De adoptie van kinderen, wezen en verwaarloosde kinderen is een specifieke vorm van gezinsapostolaat (cf. *Apostolicam actuositatem III, 11*), waaraan het leergezag voortdurend herinnert en die het ook steeds opnieuw aanmoedigt (cf. *Familiaris consortio III, II; Evangelium vitae IV, 93*). De keuze voor adoptie of pleegouderschap is de uitdrukking van een bijzondere vorm van vruchtbaarheid van het huwelijksleven en niet alleen als dit

leven wordt getekend door onvruchtbaarheid. Een dergelijke keuze is immers een krachtig teken van gezinsliefde, een gelegenheid om te getuigen van zijn/haar geloof en de waardigheid van het zoon of dochter zijn terug te geven aan iemand die van die waardigheid was verstoken.

59. Affectiviteit heeft nood aan begeleiding, ook in het huwelijk, als een weg die leidt naar maturiteit in de almaar verder verdiepende aanvaarding van de andere en almaar voller wordende gave van zichzelf. In die zin moet er aangedrongen worden op de noodzaak om vorming aan te bieden die het huwelijksleven voedt en op het belang van leken die zorgen voor een begeleiding gebaseerd op levende getuigenissen. Het voorbeeld van een trouwe en diepe liefde, die zich toont in tederheid en respect, betekent zonder twijfel een grote hulp; een liefde die in staat is om te blijven groeien in de tijd en die door haar concrete openheid op het voortbrengen van leven, een mystieke ervaring scheidt die ons overstijgt.

De uitdaging van de opvoeding en de rol van het gezin in de evangelisatie

60. Een van de fundamentele uitdagingen waarmee gezinnen vandaag worden geconfronteerd, is zonder twijfel die van de opvoeding van de kinderen, die almaar moeilijker en complexer wordt gemaakt door de huidige culturele realiteit en de grote invloed van de media. Er moet veel aandacht geschonken worden aan de noden en verwachtingen van de gezinnen, die in staat zijn om in het dagelijkse leven plaatsen te zijn van groei en van concrete en wezenlijke overdracht van waarden die het leven vormgeven. Dat betekent dat ouders in staat moeten zijn om vrijuit dat type opvoeding voor hun kinderen te kiezen dat overeenstemt met hun overtuiging.

61. De Kerk speelt een waardevolle rol van ondersteuning voor de gezinnen, te beginnen bij de christelijke initiatie via gastvrije gemeenschappen. Vandaag nog meer dan gisteren wordt van haar verwacht dat ze steun biedt aan ouders, in zowel complexe als meer gewone situaties, in hun taak als opvoeders, die hun kinderen, adolescenten en jongeren begeleiden in hun groei doorheen gepersonaliseerde pastorale programma's, die in staat zijn om hen binnen te leiden in de volle zin van het leven en hen aan te zetten tot het maken van hun keuzes en het opnemen van hun verantwoordelijkheden in het licht van het evangelie. Maria kan, in al haar tederheid, barmhartigheid en moederlijke gevoeligheid, de honger van de mensheid en van het leven zelf voeden waarvoor zij door de gezinnen en door het christenvolk wordt aangeroepen. De pastoraal en de Mariadevotie vormen een geschikt vertrekpunt voor de verkondiging van het evangelie van het gezin.

Besluit

62. Deze voorgestelde bedenkingen, vrucht van synodale arbeid die geleverd werd in alle vrijheid en in een geest van wederzijdse luisterbereidheid, zijn bedoeld om vragen op te roepen en perspectieven aan te reiken die door reflectie in de plaatselijke Kerken verder ontwikkeld en verfijnd moeten worden in het jaar dat ons nog scheidt van de 14de Gewone Algemene Assemblee van de Bisschoppensynode, die in oktober 2015 plaatsvindt en gewijd is aan de roeping en zending van het gezin in de Kerk en de huidige wereld. Het gaat dus niet om al genomen beslissingen noch om makkelijke standpunten. Niettemin zullen de collegiale weg van de bisschoppen en de betrokkenheid van het hele godsvolk ons, onder aanvoering van de heilige Geest en de blik gericht op het model dat de heilige Familie ons biedt, gidsen in het vinden van wegen van waarheid en barmhartigheid voor iedereen. Dat is de wens die paus Franciscus heeft uitgesproken bij de start van onze werkzaamheden, als hij ons uitnodigde om moedig te zijn in geloof en om nederig en eerlijk de waarheid in liefde te verwelkomen.